

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 16 (1531) 21 КРАСАВІКА 2021 г.

35 гадоў Чарнобыльскай трагедыі

Боль Чарнобыля

Чым гэты боль нясцерпны вымераць?
Ён не лягчэй за той - з вайны.
Ці можа край палескі вымерці
без анякае віны?
Няўжо атрутны вечер выпетрыць
пачуцці нашы, мову, слых?
Няўжо не вернуцца дазіметры
да тых паказчыкаў - былых?
Няўжо абапал плыннай Прывяці^{лі}
ліасы змарнеюць і палі?..
Усё стрываем, што ні прыйдзеца,
каб не застацца без зямлі;
каб жыта ў полі каласілася,
каб не радзеў лясоў гушчар,
каб над планетай не насілася
пагроза смерці ў плойме хмар;
каб катастрофа немагчыма
была; каб матухна Зямля
не ўпала, стаўши Хірасімаю,
счарнелым яблыкам з галля.

Артур Вольски.

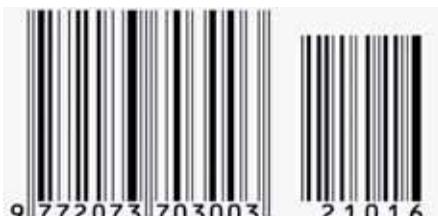
Горкая раса

Каравай расы палескай,
магілёўскае расы,
ў родным віцебскім падлеску
сінявокія пралескі
чуюць вашы галасы!

"Не забыць нам вас, не зблытаць, -
я з дасвецца адгукнусь, -
абдымай, Дняпро наш, Прывяці,
колькі ж нам расы той выпіць,
каб жыла ты, Беларусь?!"

Узмацняйся ж, наша роднасць,
еднасць сілы і красы,
наліваіся ж, наша годнасць,
як у полі каласы!

Уладзімір Барысенка.

Абраны старшыня Гарадзенскай філіі ГА "Саюз беларускіх пісьменнікаў"

16 красавіка ў Гародні адбыўся планавы спрапаздачна-выбарчы сход абласной філіі грамадскага аўяднання "Саюз беларускіх пісьменнікаў".

На сходзе прысутнічай актыў гарадзенскай суполкі і кіраўніцтва Саюза: старшыня Барыс Пятровіч, першы намеснік Алеся Пашкевіч, намеснік Усевалад Сцебурака.

Старшыня філіі Валянцін Дубатоўка, які змяніў пяць гадоў таму на гэтай пасадзе Юрку Голуба, выступіў са спрапаздачай аб дзейнасці арганізацыі. Узгадаў у дакладзе найбольш важныя справы, сірод якіх выданне гарадзенскага літаратурнага альманаха "Новы замак", рэгіянальных альманахаў у Лідзе, Слоніме, Наваградку і Дзятлаве, рэгіянальныя паэтычныя фестывалі, літаратурныя выступы, далучэнне новых сяброў.

Па прадстаўлені Валянціна Дубатоўкі новым кіраўніком філіі быў абраны Янка Трацяк, актыўны сябра абласной арганізацыі, сябар Гарадзенскай абласной рады ТБМ імя Ф. Скарыны, які ў апошнія гады актыўна займаўся ўкладаннем літаратурнага альманаха "Новы замак".

Радыё Рацыя.

135 гадоў з дня нараджэння Змітрака Бядулі БЕЛАРУСКІ САЛАВЕЙ

Неацэнны ўклад у стварэнне і развіццце сучаснай беларускай літаратуры ўнёс пазэт, публіцыст і празаік Змітрок Бядуля (Самуіл Яфімавіч Плаўнік), які нарадзіўся 23 красавіка 1886 года ў містэчку Пасадзец (цяпер Лагойскага раёна) у беднай яўрэйскай сям'і.

УСПАМИНАЮ камандзіроўку ад "Сельскай газеты", у якой доўгі час працаў, у Лагойскім раёне. Разам з вядомым журналістам Міколам Васьковым мы рыхтавалі сцюдзёнай зімою чарговы выпуск летапісу адзінаццатай пяцігодкі (усяго іх выйшла 117, па колькасці раёнаў, сёння на адзін, Дрыбінскі, больш). Яшчэ ў райкаме партыі (а як жа без яго?!?) прыстаўлены да нас інструктар аддзела пропаганды і агітацыі Зміцер (во супадзенне!) прапанаваў: "А давайце пачнем з...музея Змітрака Бядулі". "Што, у іх ёсці такая ўстанова?" - пераглянуліся мы здзіўлена і зацікалена, ды, як жа інакш, з ахвотай пагадзіліся.

Гэта аказаўся музей Пасадской сярэдняй школы. Прозвішча часовага экспуравода цяпер не ўспомню, затое перадаю яму (дай Божа, жывы) праз гады палкае прывітанне і вялікую падзяку. Знакамітаму земляку тут быў прысвечаны асобны цікавы раздзел. Асаблівую ўвагу прыцягнулі арыгінал першага пасмяротнага збору твораў, выдадзенага ў 1946 годзе і бюст, які зрабіў і сам прывёз у вёску сябар класіка, наш вядомы скульптар Заір Азгур.

ПАСЛЯ я даведаўся, што экспанаты ўпрыгожыла книга "Успаміны пра Змітрака Бядулю", якая ўбачыла свет у 1998 годзе. І я яе, хоць і з вялікай цяжкасцю, усё ж, знайшоў! У ёй надрукаваны і ўражанні жонкі Купалы Уладзіславы Францаўны. Яна піша, што пазнамілася з Бядулем у 1912 годзе, яшчэ да ягонага прыезду ў Вільню. Ужо тады ён вылучаўся сярод маладых пісьменнікаў як надзвычай здольны і своеасаблівы лірык у прозе, глыбокі знаўца чалавечай души. Многія з яго апавяданняў завучваліся моладдю на памяць і передаваліся з вуснаў у вусны. Мова чаравала сваёй мяккасцю і сакавітасцю. Была вельмі блізкай да народа, адначасова высока-культурнай і здольнай выказаць самыя тонкія адчуванні.

Калі Уладзіслаў Францаўна прыйшла ў Вільні ў беларускую кнігарню на вуліцы Завальная, 7, яна ўбачыла "маладога, вельмі сарамлівага хлопца", якога акружылі яе знёмыя. "Ён быў апрануты ў вясковую куртачку, паверсе - пеляръна (кароткая накідка на плечы - Ул. Б.), а на галаве - нейкі смешны капялонош. Гэта надавала яму паўясковы, паўгарадскі выгляд." Бядуля адразу стаў неадлучнай часткай віленскага беларускага асяроддзя. З Купалам ён сустрэўся ўпершыню ў 1913-ы, калі той вярнуўся з Пецярбурга. У рэдакцыі "Нашай нівы" яны амаль

зайсёды былі разам. Рэдакцыя, удакладненне жонка Купалы, знаходзілася на Віленскай, 29, на другім паверсе, у двух маленьких простых пакойчыках. Тут яны жылі і працавалі. Уладзіслава часта іх наведвалі. "Як цяпер бачу, - піша яна, - узіміаюся я на другі паверх, а насустрач, па цёмных усходах, ідзе ўніз Бядуля з вялікім чайнікам: "Як маешся, Станкевічанка? Ідзі, а я зараз прынясю чай." Жылі будучыя класікі сціпла. "...звычайна куплялі па пяць капеек "абрэзкаў" у каўбаснай краме і хлеба - гэта была іх вячэрэ. ...я часам прыносіла з сабой "складчыну" - булкі і бутэрброды. Купала бурчэў і казаў, што ён не галодны, а Бядуля чырванеў, паўтараючы: "Што гэта тыробіш, Станкевічанка?". Яны рэдка калі елі гарачаю страву - на гэта не хапала грошай. Купала (ён быў рэдактарам, а Бядуля - сакратаром) вельмі паважаў сябра "за таленавітасць і працаздольнасць".

У 1921 - 1926 гадах Луцэвічы жылі з Бядулем на адной кватэры. "Перш - на Савецкай вуліцы, у гістарычным доміку 1 з'езда РСДРП, а затым - на Правянцкай (цяпер Захараўа. - Ул. Б.), 35. Перад жонкай Купалы яшчэ больш раскрылася глыбокая душа Бядуля. "Ён быў вельмі прости, чулы і мяккі (за апошніяе, дарэчы, Купала яго папракаў. - Ул. Б.). Часта сядзеў начамі і працаваў." Калі Уладзіслаў казала, што пара спаць, адказваў: сконччу работу, потым пайду..."

ПРЫ падрыхтоўцы артыкула я звярнуў увагу на такі абуральны факт. Асобныя вершы, напісаныя паэтам у 1909 - 1910 гадах нідзе тады так і не надрукавалі. І сёння для мене гэта зусім незразумела. Вось услугайцяся:

(Працяг на ст. 7.)

Кавід і грамадства

Як дзве хвалі каронавіруса паўплывалі на працу ў розных прафесіях

Як паўплывалі першая і другая хвалі каронавіруса на працу людзей у розных сферах? Якія выклікі і праблемы з'яўліся? Ці знайшліся шляхи вырашэння? Пра гэта мы парамаўлялі з жыхарамі рэгіёна.

Ларыса працуе настаўніцай у адной са школ Маладзечанскага раёна. Кажа, каронавірус паўплываў на працу педагогаў як падчас першай хвалі, так і падчас другой:

- Яшчэ на пачатку першай хвалі была запланавана экспурсія з вучнямі. З-за пандэміі прыйшлося адмяніць. З таго часу і да сёння экспурсіі не аднаўлялі. У мінулым навучальным годзе некаторыя вучні не наведвалі школу, вучыліся дома ўсю апошнюю чвэрць. Ужо тады былі першыя выпадкі хваробы сярод настаўнікаў.

Увесень новыя навучальны год начаў, як звычайна. Цяпер усе вучні наведваюць школу, дома ніхто не навучаецца. Але ў лістападзе і снежні вучні начаці масава хварэць. Падчас другой хвалі на кавід хварэлі таксама і настаўнікі. Ніякага караніцу не ўводзілі. Настаўнікі працуе ў масках. Метадычныя нарады праходзяць анлайн. Агульнашкольныя мерапрыемствы не праводзімі. А настаўніцкія калектывы працуе ў звычайнім рэжыме.

Алена Крэйніс, гаспадыня прытулку для жывёл. Ужо некалькі год Алена з мужам Ігарам трymаюць прытулак для жывёл у Валожынскім раёне. Алена кажа, што другая хвала на дзейнасці прытулку практычна ніяк не адбілася. А вось падчас першай хвалі здарыўся такі выпадак:

- У нас на ператрымцы быўлі сабакі з Менска, у гаспадароў якіх медыкі падаравалі каронавірус. Пакуль рабіліся тэсты, людзі сышлі на самаізоляцыю. Пачалі актыўна шукаць ператрымку для сваіх сабак, бо прадбачылі шпіталізацыю. Усе, каму тэлефанавалі, адмаўляліся. Хаця сабакі не з'яўляюцца пераносчыкам хваробы і самі не хварэюць.

Па словах Алены, ім гаспадары тэлефанавалі ў роспачы, літаральна са слязьмі. У выніку Крэйнісы забралі двух пародзістых сабак. У прытулку на Валожыншчыне сталічныя гадаванцы былі тры тыдні. У выніку дыягназ пачвердзіўся ў трох члену ў сям'і гаспадароў: бацькоў і аднаго з дзяцей.

- Пасля хваробы гаспадары самі прыядзялі забіраць гадаванцаў, расказвалі пра ўсю сур'ёзнасць віруса, папярэджвалі нас, каб бераглі сябе. Ну, і дзякалі, канешне, - дзеліцца Алена.

Як COVID-19 увёў у кому беларускі турызм

Дадзеныя пра дзейнасць турыстычных арганізацый Беларусі за 2020 год нядаўна апублікаваў Белстат. Калі сцісла - ўсё дрэнна. Што падкаслі беларускі турызм, чым ён жыве цяпер і якім бачыць свою найбліжэйшую будучыню, высвятліла Intex-press.

Белстат: турыстаў і выручкі мених у разы.

Тое, што 2020 год па выніку акажацца складаным для сферы турызму, было зразумела яшчэ напачатку першай хвалі каронавіруса, якая цалкам паралізавала турыстычную галіну. Але наколькі ўсё будзе дрэнна, на той момант не браліся прагнаваць нават спецыялісты, якія працавалі ў гэтай сферы не адзін дзясятак гадоў.

Не так даўно Нацыянальны статыстычны камітэт Беларусі апублікаваў справа здачу пра дзейнасць турыстычных арганізацый за 2020 год. З яго высякае, што ўсяго за адзін год турызм у нашай краіне па многіх паказчыках адкаціўся, прынамсі, на дзесяць гадоў назад!

Возьмем, да прыкладу, уязны турызм. У 2020 годзе нашу краіну наведалі каля 81 тысяча замежных турыстаў: у пяць разоў менш, чым у 2019-м. Для параўнання: у 2005 годзе, па дадзеных таго ж Белстата, у Беларусь заехаў больш за 90 тысяч чалавек, у 2011-м - больш за 116 тысяч.

Радзей выязджалі ў 2020 годзе за мяжу і беларусы: у чатыры разы ў параўнанні з 2019-м і ўдвая радзей у параўнанні з 2005-м.

Істотнае скарачэнне турыстычных плыній, натуральна, адбілася на фінансовых паказчыках арганізацый. Чысты прыбыток ад аказання турыстычных паслуг за год паменшыўся каласальна: прыкладна ў 60 разоў у рублях і прыкладна ў 70 разоў у далярах ЗША!

Нядзіўна, што выжыць у такіх найскладаных умовах змалі далёка не ўсе: прыкладна кожная восмая турфірма ў Беларусі ў 2020 годзе спыніла сваё існаванне.

"Многіх працаўнікоў скарацілі, у тым ліку і міне"

Колькі ўсяго беларусаў, занятьх у сферы турызму, пазбавіліся працы ў 2020 годзе з-за крызісу, выкліканага пандэміяй каронавіруса, сапраўды сказаць складана. Але, калі верыць афіцыйным дадзеным, спісавая колькасць працаўнікоў арганізацый, якія здзяйсняюць турыстычную дзейнасць, за год скарацілася прыкладна ў 1,5 раза.

У рэальнасці ж працаўнікі сферы турызму кожуць пра куды больш сур'ёзныя скарачэнні кадраў. Так, па словах жыхаркі Баранавіч Наталі (імя зменена па просьбе герані), у турагенцтве, дзе яна працавала, звольнілі палову супрацоўнікаў. Яе - у тым ліку.

- У сярэдзіне сакавіка нас усіх адправілі на каранін. Казалі, ён падоўжыцца дзён дзесяць. Але ў выніку каранін змяніўся на некалькі месяцаў. Спачатку нам плацілі звычай-

© picture alliance/D. Massole

ны аклад, потым ўсё менш і менш. Падканец я ўжо атрымлівала нейкія капеікі, рублёў сто, бо кампанія грошай амаль не зарабляла, - успамінае дзяўчына.

Нейкі час кіраўніцтва турфірмы абнадзейвала супрацоўнікі, а потым Наталі і чатыром яе калегам, якія прыйшли працаваць у агенцтва пазней за ўсіх, прости сказаць шукаць новую працу.

- Многіх працаўнікоў скарацілі, у тым ліку і міне. Знайсці новую працу было складана. Патрабаваліся галоўным чынам дальнабойнікі, працаўцы, што наогул не маё. Многі вакансіі былі проста для галачкі: тэлефонауш па аб'яве, а табе кажуць, што нікто не патрабуеца. Пытанне, для чаго аб'ява тады? Стварыць бачнасць, што праца ёсць? - разважае Наталія.

Працаўладкавацца дзяўчыне удалося толькі ў верасні: яна педагог і знайшла працу па спецыяльнасці. Наталля кажа, што сама не ўяўляе, як яе сям'я перажыла гэты перыяд, і зарадоўга не захоча працаваць у турызме.

- Муж працаўваў, бацькі трошкі дапамагалі, я таксама не сядзела склаўшы руки і нешта шукала. Не ведаю, як мы выбраўліся з усяго гэтага, але сітуацыя была жудасная, - кажа яна. - Мне падабалася гэта сфера, але сказаць, што шкаду пра то, што сышла з яе, не могу. Я зразумела, што праца гэта нясталая: межы то адкрыты, то закрыты, працы то шмат, то наогул няма. Арэлі такія. Таму вяртгацца ў турызм больш, напэўна, не стала б.

"Турагенты начуваліся кінутымі дзецьмі"

Тыя ж, хто яшчэ застаўся працаўваць у сферы турызму, кажуць, што такога крызісу галіна не перажывала яшчэ ніколі.

- Нават калі былі праблемы з валютай і мы дапамагалі кліентам яе шукаць і мяніць, людзі ўсё адно ехалі адпачываць, таму што ў іх было жаданне, быўлі магчымасці, быўлі гроши. Але такога, каб узяць і год практична выкінуць з жыцця, не бачылі наваты, хто працаваў у турызме па 30 гадоў, - кажа Ганна Нікіціна, дырэктар ТАА "Клуб вандраванняў "Рабінзон".

Мала таго, што з-за закрытых межаў, караніну і сітуацыі, якай змянілася не па днях, а па гадзінах, турагенты засталіся практычна без працы і сродкаў да існавання, дык яшчэ і ніякай падтрымкі ад дзяржавы не атрымалі. Хоць спадзяваліся на яе.

- Пытання ў было шмат: як

Людміла СЦЯЦКО.

турагенты, якія працавалі турфірмамі ў чаканні падтрымкі дзяржавы, якія не было, да слова, зусім: ні адтэрміноўкі па падатках, ні дапамогі ў рашенні важных пытанняў.

Турагенты, якія працавалі турфірмамі ў чаканні падтрымкі дзяржавы,

Кавід і грамадства

Эксперты рассказалі, як каронавірус упłyвае на псіхіку і жаночае здароўе

Эксперты Сусветнай арганізацыі аховы здароўя рассказалі пра тое, як вірус упłyвае на псіхічны стан і жаночае здароўе.

На словах доктара, каардынатора праграм па грамадской ахове здароўя ѿфіса СААЗ у Беларусі Валянціна Русовіча, упłyў каронавіруса на псіхічнае здароўе людзей праяўляецца ў наступным:

- страх захварэць і памерці;
- страх заразіцца падчас звароту да дактароў і як вынік - людзі не звяртаюцца да медыкаў;
- адчуванне бездапаможнасці ў абароне блізкіх і страх іх страціць;
- успрыманне сімптомаў іншых хвароб за сімптомы каронавіруса;
- павелічэнне ўжывання алкаголю, психаактыўных рэчываў.

Як абараніць сваё псіхічнае здароўе?

- Прызнаць негатыўныя эмоцыі;
- быць на сувязі з сябрамі і сям'ёй;

- падтрымліваць здаровы лад жыцця - правільнае харчаванне, фізічныя практикаванні, адмовіцца ад курэння і алкаголю ці хадзіць скараціць іх ужыванне;

- атрымліваць інфармацыю пра дзеянні і меры засцярогі з наўежных крыніц, на пэўны час скараціць чытанне кепскіх навін.

Доктар Мэры Элунед Гафілд з Дэпартамента сексуальнага і рэпродуктыўнага здароўя і дасле-

давання ѿ СААЗ адзначыла, што не варта зніжаць узровень кансультаціі па пытаннях цяжарнасці і планавання сям'і, а па магчымасці перавесці кансультацыі ў онлайн-фармат.

На яе словамах, у пандэміі на 10% знізіўся ахоп паслуг для жанчын падчас цяжарнасці і паслуг для новонароджаных. Па аценках СААЗ, з пандэміі ў статыстыку дадалось 28 тысяч мачырнікіх смерцяў і 168 тысяч смерцяў немаўлят.

З'явіліся парушэнні ў паслугах па планаванні сям'і. Па аценках СААЗ, гэта праявілася ў мільёнах незапланаваных цяжарнасцяў.

Што павінны рабіць мы, а што - сістэма аховы здароўя?

Спецыяльны прадстаўнік рэгіянальнага дырэктара СААЗ у Беларусі доктар Масурд Дара расказаў пра тое, якія санітарныя меры падчас пандэміі каронавіруса павінна прымаць сістэма аховы здароўя, а якія - мы з вами.

Санітарныя мерапрыемствы, агучаныя экспертам, вядомыя большасці з нас. Гэта:

- гігіена рук;
- рэспіраторная гігіена;
- фізічнае дыстанцыянаванне;
- скарачэнне перасоўвання, аддаленая праца, лічбавыя зносіны;
- рэгулярная ачыстка і дэзынфекцыя навакольнага асяроддзя;
- раннєе выяўленне хвароб.

Як зберагчы здароўе, дзякуючы харчаванню

Падчас пандэміі COVID-19 вельмі важна харчавацца здаровай ежай. Рацыён можа ўпłyваць на здольнасць арганізма супрацьстаяць інфекцыі, змагацца з ёй і аднаўляцца ў выпадку перанесенай хваробы.

Сама па сабе ежа і харчовыя дадаткі не могуць абараніць ад COVID-19 або вылечыць захворванне. Але здаровае харчаванне неабходна для падтрымкі функцый імуннай сістэмы. Акрамя таго, збалансаваны рацыён дазваляе зменшыць верагоднасць узнікнення іншых расстройстваў, у тым ліку атлусценненне, захворванні сэрца, дыябет і некаторыя віды раку.

Здаровае харчаванне для дзяцей груднога ўзросту - гэта выключна грудное малако ў першыя шэсць месяцаў з паступовым увядзеннем бяспечных харчовых прадуктаў у дадатак да матчынага малака з шасці месяцаў да двух

гадоў і больш. Дзесям ранняга ўзросту здаровае і збалансаванае харчаванне неабходна для росту і развіцця арганізма.

Ещэ разнастайна, у тым ліку садавіну і гародніну

- Кожны дзень варта ўжываць у ежу сумесь з натуральных злакаў, такіх як пшаніца, кукуруза і рыс. Бабовыя, напрыклад, сачавіцу і фасолю. Дастатковую колькасць свежых садавіны і гародніны і прадукты жывёльнага паходжання, напрыклад, мяса, рыбу, яйкі і малако.

- Па магчымасці неабходна выбіраць крупы з неапрацаваных зярнят, напрыклад, з кукурузы, проса, аўсу, пшаніцы і бурага рысу. Яны багатыя каштоўнай клятчаткай і спрыяюць доўгаму захаванню пачуцця сытасці.

- Для перакусу на працягу дня падыдуць свежыя гародніна, садавіна і несалёная арэхі.

Менш солі

- Варта абмежаваць спажыванне солі да пяці грамаў у дзень. Гэта адна чайная лыжка.

- Не перасольвайце гатовыя стравы і ежу ў час прыгатавання. Стараецца радзей выкарыстоўваць салёныя соўсы і прыправы, напрыклад, соевы соўс, рыбы соўс ці соўс на аснове булёну.

- Калі ўжываеце ў ежу кансервы або сушаную прадукцыю, стараецца выбіраць прыгатаваную з гародніны, арэхаў або садавіны без солі або цукру.

- Прыбярыце са стала салонку і паспрабуйце дадаваць для смаку свежую або сушаную зеляніну і спецыі.

- Правярайце ўтрыманне солі ў набытай прадукцыі і аддаўрайце перавагу ежы з нізкім утрыманнем натрыю.

Менш тлушчу

- Гатуючы ежу, аддавайце

перавагу аліўкаму, соевому, сланечнікаму або кукурузнаму алею.

- Аддавайце перавагу белым гатункам мяса, напрыклад, мясу птушкі і рыбы. Утрыманне тлушчу ў іх звычайна ніжэйшае, чым у мясе чырвоных гатункуў. Зразайце з мяса тлушчавую праслойку і стараецца пазбягаць ужывання мясных паўфабрыкатаў.

- Малако і малочныя прадукты павінны быць абястлужчымі або з паніканым утрыманнем тлушчу.

- Пазбягайце выпечкі, смажаных і перапрацаваных прадуктаў, у якіх ёсць транстлушчы працьковай вытворчасці.

- Імкніцца гатаваць ежу на пары або варыць, а не смажыць.

Менш цукру

- Паспрабуйце абмежаваць спажыванне ласункаў, а таксама салодкіх напояў, напрыклад, газі-

раванай вады, фруктовых сокаў і напояў на аснове соку.

- Замест прысмакаў, такіх як печыва, тарты і шакалад, выбірайце свежую садавіну. Калі вы ўсё ж аддаяце перавагу дэсертам, варта падбіраць такія, у якіх няшмат цукру, і есці невялікімі порціямі.

- Менш карміце дзяцей прадуктамі з цукрам. Соль і цукар не варта дадаваць у прыкорм для дзяцей да двух гадоў.

Больш вады

Для аптымальнага функцыянавання арганізма неабходна сачыць за дастатковым паступленнем вадкасці. Вада з-пад крана, калі яна бяспечная для піцці і даступная, з'яўляецца самым патрэбным і недарагім напоем.

Паводле паведамлення Сусветнай арганізацыі аховы здароўя.

Рэгіянальная газета.

Геаграфія знакавых месцаў памяці пра Я. Карскага і яго родных

Да 160-годдзя з дня народзінаў і 90-годдзя з дня смерці (1.01.1861-29.04.1931)

(Працяг. Пачатак у папярэднім
нумары.)

5. Гародня. Пасля закрыцця школы і музея Я. Карскага ў Лашы (1991-1992), у 1995 годзе ў Гародні (сёння гімназія № 1-адна з найлепшых навучальных установ Беларусі) быў адкрыты новы школьнны музей Я. Карскага. Штогод у студзені ў гімназіі № 1 імя Я. Карскага праводзіцца дэкада, пры-свечаная Я. Карскому, дзе і знаёміца з музеем, выдатнікі гімназіі атрымовуюць стыпендыі імія Я. Карскага. Музей паступова папаўняецца новымі экспанатамі. Жырандоля для музея Яўхіма Карскага была адмыслова выкавана і падаравана вядомым гарадзенскім мастаком-кавалём Юрасём Мацко. Вакол гімназіі - Румлёўскі парк, які з'яўляецца помнікам прыроды і помнікам садова-парковага мастацтва, землі якога некалі належалі роду Радзівілаў. Былы настаўнік гімназіі, паэт Хведар Чычкан напісаў верш пра Румлёўскі парк, некалькі радкоў якога варта ўзгадаць:

...Калі самотны я, і боль шчымлівы
У сэрца ўносяць тлумы галавы,
Іду сюды, дзе разум мітуслівы
Губляе ў сценах дрэў свае правы...

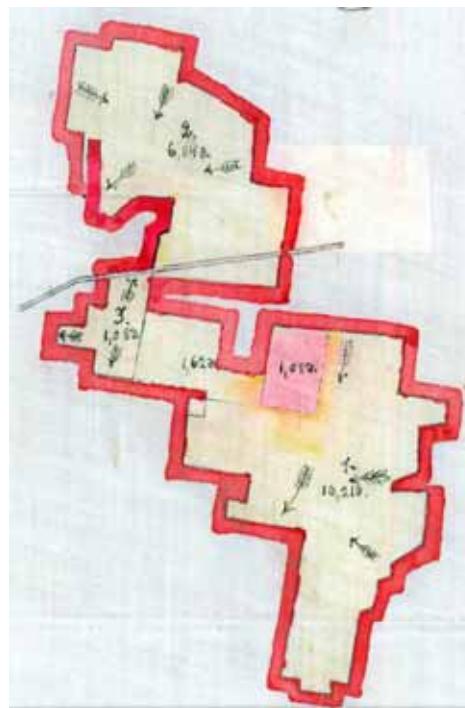
Сябрэ Гарадзенскага таварыства беларускай мовы для папулярызацыі мясцін, звязаных з імем Я. Карскага, разам з музеем Я. Карскага каля 10 гадоў назад выдаілі вялікія каляровыя плакаты 2-3 дзённых

турмаршуру для аўтатурыстаў і велатурыстаў (з 2019 года маршрут пашыраны да в. Баброўня на Котры) "Прынёманскім шляхамі акадэміка Я. Карскага". Лаша-Індура-Луцкаўляны-Масаляны-Алекшыцы-Гудзевічы-Скідзель-Баброўня-Абухава-Мігова-Гародня (Каробчыцы). Ёсьць і турмаршрут аднаго выходнага дня "Крыніцы нашых скарабаў". Лаша-Луцкаўляны-Індура-Гародня (Каробчыцы). Некалькі разоў гэтыя маршруты былі ўжо апрабаваны на аўтатранспарце і на раварах. Ахвочыя даведацца больш пішыце на эл. адрас: tbm.garodnia@tut.by

6. Гародня-Жукі, Саколка (Польшча). У 1896 Я. Карскі жыў ў Гародні (А. Госцеў, В. Швед. "Кронон". Гродно. 1993. с. 67, на 1894 г. у Гародні каля 30 тыс. іудзяў, 11500 праваслаўных і 8200 католікаў). Я. Карскі ў 1896 г. вывучаў асаблівасці беларускай мовы ў в. Жукі і Саколцы. (Я. Карскі жыў у Саколцы, у брата жонкі доктара Маркевіча). Калі ў 1896 годзе ён жыў у Гародні, то верагодна сустрэкаўся з краязнаўцам Я. Арлоўскім. Дзе Я. Карскі ў гэты час прафесійна ў Гародні, калі на 1894 год у горадзе былі 4 гасцініцы? У 1896 годзе, у год знаходжання Я. Карскага ў Гародні, у Гарадзенскай губернскай друкарні выдадзена паэма на беларускай мове "Тарас на Парнасе" і працы па беларускай этнографіі і фальклоры (ці няма тут нейкай сувязі з Я. Карскім таксама?), у 1896 годзе нарадзіўся

вядомы генерал Антонаў і памерла маці паэта Максіма Багдановіча. (А. Гостев, В. Швед. "Кронон". Гродно. 1993.). Пазней, Я. Карскі аб'ехаў шматлікія населеныя пункты ў 1899, 1901, 1903 Гарадзенскай і Сувалкаўскай губерні.

7. Гародня-Мігова-Панямонь-Варшава. Вядома, што Я. Карскі быў у Мігова-Панямоні ў 1901, 1903, 1905, 1907, 1909, 1911 гг. Адпачываў на дачы, якую здымалі з сям'ёй у Мігова ці Панямоні. Я. Карскі дабіраўся з сям'ёй з Варшавы да Гародні і па Нёмане на пароходзе. Паміж Мігова і Панямонню ў сярэдзіне 19 стагоддзя існавала паромнная пераправа за плату (больш пра

Фота 10. План участка лясной дачи маёнтка Мігова ўладальніцы Мінадоры Паўлаўны Шлегель (у дзявоцтве-Брасэ-А.К.). 1905 г.

Фота 11. Мігова. Студэнтка ГрДУ Ліза Бірукова адкрывае арт-аб'ект і запрашае ў аўтавелападарожжа. 1.09.2018.

Мігова-Панямонь у "НС" № 6 за 10.02.2021). Па звестках А. Карскага Панямонь была канечным пунктам паездкі па Беларусі Я. Карскім у 1903 годзе. Улетку 1911 года (7 чэрвеня - 13 жніўня) з Панямоні напісана прашэнне Сяргея Карскага (сына) на імя рэктара СПб універсітета з дачы нейкай Быкавай. Цікава, што праз шэсць дзясяткаў гадоў па ўспамінах сына Васіля пісьменніка Васіля Быкава, у раёне Віцькоў, на землях былога маёнтка Мігова, была дача ў "гарадзенскі перыяд" у Васіля Быкава. У маёнтку

Мігова Я. Карскі быў тры месяцы ў 1903 годзе. У 1905 і 1909 гадах знайдзены лісты і паштоўкі, адпраўленыя Я. Карскім з Мігова розным навукоўцам і рэдактару "Нашай Ніўы" А. Уласаву. У 1907 годзе быў перавод аплаты за вучобу Яўгенам Карскім (сынам) з дачы (Панямонь-Мігова). План участка лясной дачы ў маёнтку Мігова на 1905 год знайдзены ў НГАБ у Гародні.

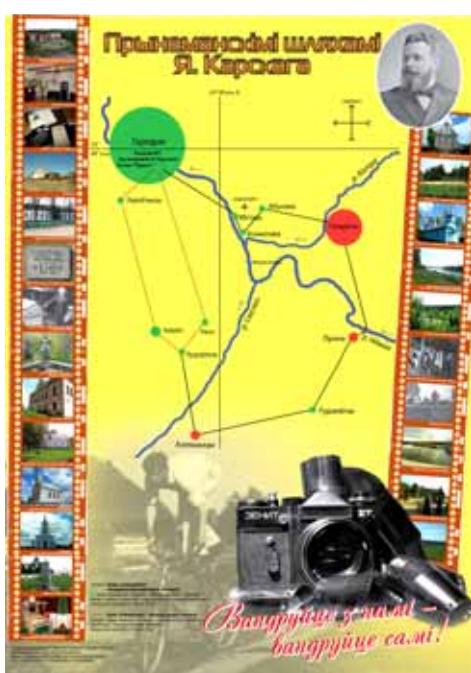
У памяць пра Я. Карскага і іншых вядомых тутэйшых беларусах 1 верасня 2018 года на прыпынку садовага таварыства "Мігова" сябрамі садовага таварыства "Мігова" і студэнткай ГрДУ Лізай Біруковай зроблены арт-аб'ект: *"Прынёманскім шляхамі акадэміка Яўхіма Карскага"*, з партрэтамі і датамі жыцця вядомых людзей рэгіёна. У летні перыяд тут можна ўбачыць турыстаў-раварыстаў, аўтатурыстаў, фатаграфуючых схему турмаршуру, якія збочылі з аўтамагістралі М-6 на аэрапорт і потым на Александрова-Мігова-Коматава.

Я. Карскі: "...Довольно странные формы удалось нам наблюдать возле Гродно, это: *дзякей, мужыкей, бацькей* (Мат. Б. №№ 12, 19), которые находят для себя параллели в говорах витовском и рогозенском чешского языка..." (Карский, Е. Ф. Исторический очерк словообразования и словоизменения в белорусском языке/ Карский Е.Ф. Белорусы. Язык белорусского народа. Выпуск второй. Исторический очерк словообразования и словоизменения в белорусском языке. Выпуск третий. Очерки синтаксиса белорусского языка. - М.: Изд. АН ССР, 1956. - С.126)

Баркоўская-Карская Наталля Яўхімаўна, дачка акадэміка: "...Лета мы звычайна праводзілі на дачы пад Гроднам. Калі бацька не выезжалі ў чарговую, іншы раз вельмі цяжкую і далёкую экспедыцыю

Фота 7. Гародня. Музей Я. Карскага ў гімназіі № 1 імя Я. Карскага

Фота 8, 9. Вялікія каляровыя рэкламныя плакаты турмаршуру для аўта- і велатурыстаў

на вывучэнні беларускіх гаворак, то і на дачы пісаў свае працы..." (А. П. Цыхун "Акадэмік з вёскі Лаша", Гродна. 1992. С. 41). Пра Варшаву і свайго бацьку Наталля Яўхімаўна Карская таксама ўспамінала: "Калі ён вадзіў мяне гуляць па Уяздоўскай алеі, я, шасцігадовая дзяўчынка, моцна трymalaася за адзін палец яго рукі, і мне здавалася, што бацька самы высокі чалавек у Варшаве. Бацька любіў гуляць з дзецьмі ... хадзіць з імі ў цырк, у тэатр...." (Працяг у наступным нумары.)

На чым абрываеца рэпартаж з падарожжа, або "Па Каліфорнії" прыходзіць да беларускага чытача

Узвес чытачоу - заключны поўны X і няскончаны XI раздзел "Па Каліфорнії". У кампаніі па публікацыі гэтага рэпартажу перадача рэдкалегіі аднаго з выданняў, што рыхтаваліся ў Гомелі на пераломе 2020-2021 гадоў, менавіта няскончанага раздзела тлумачылася тым, што гісторык-русіст Тэрэнс Эманес не апублікаваў яго ў кнізе "Па Каліфорнії ў 1891 годзе" на англійскай мове: было жаданне даць археаграфічныя эксклюзіў тадэ, дзе ажыццяўлялася праца над перакладам. Часткі тэксту першага твора Руселя, што перакладзены на беларускую мову, могуць не з'явіцца і ў Magiléve, на яго раздзіме, але ўжо надрукаваны ў некалькіх выданнях на заход ад згаданых гарадоў. Русель, колішні Судзілоўскі, якому прыўшаўся адмовіца ад першага прозвішча, некаторыя сваё вялікія тэксты не падпісваюць і новым прозвішчам, ставячы толькі крынтынім, і яго творы ўвогуле мала вядомыя ў Беларусі. Шлях іх да беларускага чытача не такі просты, як можна было б чакаць у выпадку з адной з самых яскравых зорак беларускага замежжжа.

І гэта пры тым яшчэ, што яго талент літаратара і папулярызатара пацвярджаеца фактам уключэння яго як аўтарытэтнага аўтара ў рускія геаграфічныя хрестаматіі. Але ён здолбылы не толькі зацікаўляць, але і лячыць словам. "Легендарны доктар" прэтындуе быць беларускім Такілем - адным з першых нашых выдатных амерыканісту (Дамейка, Галынскі, Ельскі...) - і Маркам Твэнам. Руселейскі баланс паміж крытыкай і ўхваленнем: пераважна крытыкуе, але любіць Каліфорнію, якую, страціўши, называе "мая". У раздзеле III (гл. "НС" № 14) ёсьць указанне на адкрыццё Стэнфардскага ўніверсітэта. Яно адбылося 1 кастрычніка 1891 года, і гэта дае адзін з арыенціраў, але не дазваляе дакладна датаваць першыя і апошнія радкі рукапісу. Скончыць яго доктар не здолеў: крызіс яго знаходжання ў Сан-Францыска не быў пераадлены. Змяніўшы ў траўні 1892 года месца свайго стага жыхарства на Гаваі, пра гэтае экзатычнае месца ён тым больш не мог не пісаць - каб расказаць землякам.

Акрамя рускіх і беларусаў, яўрэй, украінцы, палікі, немцы, ірландцы, партугальцы, французы, ішвейцарцы, італьянцы, шведы, кітайцы, гавайцы, індзейцы, гватемальцы, панамцы, канадцы і іншыя таксама знайдуць у "Па Каліфорнії" штосьці пра сябе, свае краіны або сваіх суайчыннікаў, што апынуліся ў Амерыцы. Словы, адрасаваныя Руселем патэнцыйным эмігрантам: "Дарагой цаной купляе амерыканец свой матэрыяльны дабрабыт, і зайдросціць яму ў гэтым можна толькі здалёк", але нашым сучаснікам трэба ўзгадніць гэта з пераменамі, што адбыліся за 130 гадоў. Пратое, што яго рэпартаж быў разлічаны на рускага чытача і менавіта ў Расіі, сведчыць тое, што Русель у сваіх здзімальных апісаннях і экспурах часта парадунувае прыроду, эканоміку, сацыяльную адносіны і іншае з "нашым", з тым, як "у нас", і, крытыкуючы Амерыку, вельмі лагодна ўказвае, што, на жаль, некаторыя непажаданыя з'явы такога ж кішталту развіліся і ў Расійскай імперыі.

Просім прабачэння ў аматараў і абаронцаў жывёл, калі яны лічаць, што доктар у двух месцах пакрыўдзіў іх - словам (заклік паклапаціца пра людзей) і дзеяннем (паляванне на вавёрак) - у раздзеле, што абрываеца.

Алесь Сімакоў,

амерыканіст, даследчык беларускай спадчыны ў Каліфорніі на Аляксандраў, г. Гомель.

Мікалай Русель Па Каліфорніі - X-XI

Пераклад з рускай мовы Алеся Сімакова

Такія фермеры, як Дзікерсан і Гольдэн, тут у гарах выключэнне. Большасць фермерскага насельніцтва горных мясцовасцей Вашынгтона, Арэгона і Каліфорніі прадстаўлена асобным класам амерыканцаў, якія належаць да двух распаўсюджаных у Амерыцы тыпу: старых халасцякоў і т. зв. *crank*. Слова *crank* паходзіць ад таго ж кораня, што і нямецкае *krank*, *хворы*, але амерыканцы надаюць яму адценне спецыяльнага душэўнага расстройства. На рускай мове гэтае слова лепш за ўсё перакладаеца выразам "tronut" ці "не ўсе дома". Але няхай не падумае чытач, што амерыканскія крэнкі - сапраўды вар'яты. Каб зразумець сапраўдны сэнс слова, трэба ўзяць пад увагу агульны хваравіты груба і вузка-матэрыялістичныя характеристары амерыканскага жыцця. З пункту гледжання гэтага мяшчанскага матэрыялізму, якім прасякнута "здравая" большасць, кожны, для каго фраза "не адзінм хлебам чалавек жывы будзе" мае сэнс, кожны, у якога ёсць наўмё што-небудзь акрамя планаў нажывы, з'яўляеца "ненармальным". Усе роўна, ці будзе гэта "што-небудзь" арыгінальная палітычная, сацыяльная, філасофічная або рэлігійная ідэя, нязгодная з агульнапрынятымі поглядамі і вераваннем большасці. Ва ўсіх духоўных праявах чалавечага жыцця, "здравая" большасць трывмаеца вядомай руціны, вядомага катэхізіса, апраўдаючы і паважаючы арыгінальнасць і энергію толькі там, дзе яны накіраваны да павеліччня матэрыяльнага дабрабыту. Усіх, хто ўхіляецца ад гэтага, хто выказвае якія-небудзь іншыя імкненні і выяўляе так ці іншакі сваю арыгінальную духоўную асобу на шкоду матэрыяльным інтарэсам, грамадская думка кляйміце напаўблажлівым, паўнасмешлівым тэрмінам крэнка. Я баюся, што з пункту гледжання амерыканскай большасці ўся наша руская інтэлігенцыя, усе нашы грамадскія дзеячы, літаратары і мысліяры, за выключэннем, вядома, тых, што ўмеюць нажываць гроши і на гэтым ніве, акажуцца крэнкамі. Пра Л. М. Талстога і яго паслядоўнікаў ужо і гаварыць няма чаго. Пры ўсёй маёй цікавасці да асобы і таленту Талстога, я павінен сказаць, што адзінае, што выратуе яго папулярызасць тут, гэта графскі тытул, без якога, на жаль, яго рэпутацыі прыйшлося б кепска. У мастацтве і маральных вучэннях амерыканцы дрэнныя судзі. Рускі чытач, вядома, бадай што пацісне плячыма і возьме пад сумненне справядлівасць маіх слоў. Але я цвёрда буду стаяць на сваім і раскажу яму адно з тысячи вядомых мне маленьких здарэнняў, якія харктаўшы арыстакратычныя смакаванні дэмакратичнай і рэспубліканскай Амерыкі.

Неяк нядаўна ў час знаходжання англійскага прынца Георга ва ўсходніх штатах у газетах Сан-Францыска пранеслася чутка пра верагодны намер яго наведаць і Захад. У гэты час у адным з арыстакратычных гатэляў горада спыніўся нейкі невядомыя малады чалавек. Негру, які кіруе элеваторам і які калісьці і дзесяці бачыў прынца, здалося, што гэта ён. Падымамоўчы новапрыбываць на яго паверх, ён, здзіўлены падабенствам, назваў яго "Ваша Вялікасць". Прысутныя на элеваторы чулі гэта і паднялі трывогу па ўсім гатэлю.

- Прынц Георг у Palace Hotel'i?!

Кожны хацеў бачыць знакамітага гасця, кожны хацеў гаварыць з ім. Мужчыны не ведалі, як прыступіцца.

- Добрай раніцы, Ваша Вялікасць!...

Дамы раз-пораз хадзілі сюды-туды калі яго, упускалі свае хусткі і рыдкюлі, будучы не ў сабе ад захаплення, калі ён ветліва паднімаў і вяртаў уласна ўпушчаны прадмет. Гэта давала магчымасць распачаць знаёмства.

Мікалай Русель

Па Каліфорніі - X-XI

- Які вы ласкавы, Ваша Вялікасць! Праз паўгадзіны ўвесь горад быў на нагах, і рэпартёры газет ужо акружалі госця.

- Кажуць, што Вы прынц Георг, ці праўда гэта? - пытаеца адзін з рэпартёраў.

- Калі ўжо вы ставіце пытанне так прама, - адказаў незнаёмец, - то мне нічога не застаецца, як адказаць адмоўна. Я - не прынц Георг, а *commis-voyageur* такой вось мылаварнай фабрыкі з Усходу. Але мне вельмі шкада, што вы разбураеце ілюзію, не тады, што мне даў задавальненне тытул Яго Вялікасць, які мне не належыць, а таму, што ўсе гэтыя людзі вакол былі так шчыры і глыбока ўшасцілівыя. Я не адмаяўляў, думаючы, чаму ж не даць ім парадавацца, калі гэта міністэрства не каштует! Так, вашым недлікатным пытаннем вы пазбадзялеце тубыльцаў гатэля вялікага задавальнення.

Наши тытулаваныя гвардзейцы, што прагуляліся, наўрад ці ўяўляюць, якую бліскучую кар'еру яны маглі зрабіць у найвялікшай з рэспублік.

Крэнкі - не вар'яты. Гэта адзіны зদаровы элемент у акіяне "дзялкоў" усякага звання і стану. Гэта соль і надзея амерыканскай зямлі. Большасць крэнкаў, вядома, змагаеца ў шрагах шматлікіх прагрэсіўных партый, падобных да нацыяналістаў - паслядоўнікаў Беламі, прыхільнікаў *Single tax movement*, заснаванага Генры-Жоржам, хрысціянскіх сацыялістаў і іншых сацыялістичных фракцый, партый ўстрымання ад спіртных напояў і інш. Але многім падобная барацьба або не пад сілу, або не да густу. Не знаходзячы задавальнення сярод людзей, яны збягаюць у горы і лясы і вядуць там жыццё анархістаў. У большасці выпадкаў яны халасцякі або ўдаўцы. Да іх далучаюцца іншыя халасцякі, якім чамусьці проста не пашчасціла ў жыцці, не ўдалося звіць сваім гняздам па-людску і якія махнулі на ўсё рукою.

Як я ўжо сказаў, большасць фермерскага насельніцтва горных акруг Захаду складаеца з такіх халасцякоў-анархістаў. Прыкладаў шукаць недалёка. За паўмілі ад нас ёсць дзве асобныя фермы, з якіх адна належыць містару Куку, другая - містару Марклу.

Mr. Cook маленькі, худзенькі чалавек, пра якіх у нас гавораць: у чым толькі яго душа трывмаеца. Яму 60 гадоў ад роду, і сівізна серабрыца не толькі яго галаву, але моцна прабіваеца і ў маленькай, рэдзенькай бародцы пясчанага колеру. Шмат разоў мы яго наведвалі і заўсёды знаходзілі за працай, апранутым у моцна пацёртую рабочую вопратку, г. зн. шарсцяную фланелевую кашулю, палатняныя штаны і куртку, якія яшчэ мелі сляды ранейшага сіняга колеру. Варта ўвагі, што рабочыя ўсяго свету любяць гэты сіні колер. Пачынаючы з сініх кашуль наших вялікарэйскіх сялян і знакамітай французскай сініяй блузы, не толькі ѿся рабочая Амерыка, але нават кітайскія і японскія кулі на Сандвічавых астравах аддаюць гэтаму колеру яўнную перавагу. Ніколі не ўдавалася нам бачыць Mr. Cook'a ў яго святочным чорным адзенні і белай крухмальнай кашулі, якія ён не без гонару паказвае нам у ліку многіх падобных рэчаў, якія захоўваюцца ў вялікім драўляным куфры. Капелюша-цыліндра мы таксама не бачылі, але бачылі фатаграфічную картку, на якой ён паказаны на ўсім гэтым шыкоўным убранинам. Картка знятая шмат гадоў таму назад, калі ён быў яшчэ рымарам на Усходзе. Прыехаўшы сюды шукаць золата, і не знайшоўшы яго, пражыўшы ўсе свае запасы, ён выбраў добрую долю фермера. Гэта было гадоў за сем перад тым, як я аграбыў.

Прынц Георг у Palace Hotel'i?!...
Кожны хацеў бачыць знакамітага гасця, кожны хацеў гаварыць з ім. Мужчыны не ведалі, як прыступіцца.
- Добрай раніцы, Ваша Вялікасць!...
Дамы раз-пораз хадзілі сюды-туды калі яго, упускалі свае хусткі і рыдкюлі, будучы не ў сабе ад захаплення, калі ён ветліва паднімаў і вяртаў уласна ўпушчаны прадмет. Гэта давала магчымасць распачаць знаёмства.

седу, таму што ні плуга, ні корму для яго не было, і з уласцівай толькі амерыканцу энергіяй прыняўся за работу. Для любога іншага рымара ды здзіўляўся за работу. Для любога іншага дзейнасць у першынстві лесе, бадай, здаваўся б непасільней. Але Mr. Cook не глядзеў, па сілах або не па сілах. Ён зваліўся вялізным дрэвам, распілоўваў і расколваў іх, рабіў агароджу, карчаваў пні, пракопваў канавы, араў, сеяў, касіў і ў дадатак да ўсяго збудаваў сабе без усякай пабочнай дапамогі, аднымі сваімі рукамі добры рублены дамок з двух прасторных пакояў.

Адным словам, гэты маленькі, худзенькі дзядок здзіўніў неверагодную, нечалавечую работу. У цяперашні час у яго ёсць вялікае бульбяное поле, засены каношнай луг, некалькі штук рагатай жывёлы, 3 або 4 кані і штук 60 свіней. Працае ён наядомна ад світання да світання і ўсё сам, усё адзін. Карабі сваіх, у адрозненне ад суседзяў, ён доіць, рабіць масла і прадае. Выпытваў у нас, як рабіць швейцарскі сыр, але гэта аказаўся занадта клапатлівым для маленькай гаспадаркі. Акрамя масла, ён збывае ў горад бульбу, свіней, курэй, яйкі і да т. п. Пладовыя дрэвы свае ён даглядае, як маці малых дзяцей. Ніжні часткі ствалу рупліва абгорнуты ануцкамі, каб кошкі не вастрылі аў іх сваіх кіпцюроў. Ён любіць масла і ферму, але гэтыя дрэвы складаюць прадмет яго асаблівага замілавання, і ў які б час дня вы не прыйшлі, ён абавязково правядзе вас па садзе, спыніца пад кожным, разгледзіць яго любоўна і раскажа яго біяграфію. Стрыжы столькі працаўнікі над іх сваёю душу. Яны яго дзеци і хутка прынісць яму забяспечанае і заможнае існаванне ва ўнігародзе за старанны дагляд.

Mr. Cook можа служыць наглядным прыкладам, чаго пры энергіі і цвярозасці тут яшчэ можа дабыць адзін чалавек, такі мовіць, голымі рукамі. Для каго ж працае стары? Якіх кепікаў ў Каліфорніі

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 1.)

На горне души першы верш я каваў,
Мне молатам гора служыла;
Зык песні паўночнай у сэрцы хаваў,
І сэрца свой боль гарварыла...

Ці вось гэта:

Начлежнікі пяюць.
Над вогнішчам туман.
А спеў-- вясёлы сум. А галасы- рачулкі.
Плынуць адтуль з кустоў,
з асрэбраных палян
Частушкі - як званкі,
частушкі - як бразулкі.

Першай "спахапілася" "Наша ніва", і толькі ў 1911-ым надрукавала першы паэтычны твор "Мой спеў". Затым прозвішча паэта пачало з'яўляцца ў друку ўсё часцей. А праз два гады, у Пецярбургу, у выдавецтве "Загляненіе сонца і ў наша аконіца" пабачыў свет зборнік лірычных мініяцюр у прозе, якія мела на ўвазе Уладзіслава Францаўна, "Абрэзкі". Каб вы ўявілі іх змест, прывяду радкі толькі з імпрэсіі "Нашто мне!": "Кожнае слова мае - шыры ўспамін убогай вёскі. Кожны радок мае песні - малюнак перажыванняў гаротнага, простага беларуса. Хата мая не пад шнур будавалася, жыта мае прадаецца без вагі і меры - добра свайго я нікому не шкадую..."

Паступова паэзія Бядулі становілася адметнай з'явай у літаратуры. Свае мастацкія вобразы паэт ткаў з нечаканых, пры гэтым, выразных метафор, парыўнанняў і спалучэнняў. А ў прыродзе і пачуццях чалавека шукаў красу і гармонію. Увасабленнем сапраўднай паэзіі і харства для яго з'яўлялася "чыстая краса". Тому зусім невыпадкова паэтам "чыстай красы" Бядуля называў Максіма Багдановіча. Гэтым самым аддаў яму даніну найвышэйшай павагі. Назваў яшчэ "жрацом харства", які "вянкамі вісновых паэтычных кветак аздобіў ніву беларускага адраджэння". Скажу пры гэтым з асаблівай павагай: ён першым з пісьменнікаў адгукнуўся ў друку на смерць вялікага паэта:

...Далёка ад роднай мяжы
Пайшоў наш паэт той адвечнай дарогай,
Што ѹдзець аж да Самага Бога.
Бо польмі сэрца паліла - не грэла.
Ў тым польмі сэрца згарэла...

ЧАТЫРОХТОМНІК, які выйшаў у 1952 годзе ў Дзяржаўным выдавецтве БССР, змясціў усяго (!) восем вершаў 1917-1920 гадоў напісання.

Астатнія не траплялі і ў нікія іншыя выданні. Справа тут вось у чым. Лютаўская эвалюцыя ўпершыню ў нашай гісторыі забяспечыла нам права на свабоду слова і палітычную дзеянасць. На карыстанніе роднай мовай без усялякіх абмежаванняў. Абудзіла ў нас надзею на сапраўдную Волю. Паэт - змагар пісаў:

На мовах на розных аб Волі святой,
Аб дзіўным, аб заўтрашнім дне
Гаворуць - гармоніц. Не вераць сабе.
І людзі, як быццам у сне.
Гэй, воля пануе на белым, на свеце,
Аб Волі пяноць нават дзеци
.....
Усім адзін Бог - гэта Воля!
Ідуць і лікуюць. Бы рынуўся бор...

Ну хто мог у вядомы час такое надрукаваць? Між іншым, калі Бядуля пачаў заклікі да помсты і расправы за рабства і здзекі мінулага, ён імгненна адчуў: прынцып "вока за вока" можа прывесці да новых сацыяльных катаклізмў, пахаваць гэтую самую волю:

О, Воля, ты толькі, як промень, зірнула,
О, Воля, ты нас абманула...

135 гадоў з дня нараджэння Змітрака Бядулі

БЕЛАРУСКІ САЛАВЕЙ

Таму ён нарадзіў для ідыёлагаў і правадыроў такія слоўы:

Дык кіньце вы помсту, не робце руіну, -
Пад біч зноў падставіце спіны.

Слушнае, як паказаў час, папярэджанне. Але не пачулі, не захацелі пачуць...

ПАСЛЯ Лютаўской, пра якую сказаў, рэвалюцыі і да самага заканчэння грамадзянскай вайны на рэдкасць актыўна пачала выпрацоўвацца нацыянальная ідэя. Проблема яе паўсталі ў нас сёння вельмі актуальна. Дык вось адным з самых найактыўнейшых за яе змагароў на працягу ўсяго свайго жыцця быў менавіта Змітрок Бядуля. Яго вельмі трывожыла будучыня Беларусі. У сувязі з гэтым не могу не расказаць пра два вершы: "Тры сцежкі" і "Беларускі шлях". Нашы дарогі адвеку вялі нас ці на заход, ці на ўсход. Ёсць жа, сцярджае і настойвае Бядуля, трэцяя, свая, родная, ні на кога не падобная. Толькі на ёй мы застанемся самімі сабою, зберажэм усё, што набылі. Тому ў першым вершы:

Ідзі, беларус, толькі сцежкай сваёй!
Сцежкай сваёю!
Да Сонца ідзі!

А ў другім - заклік перастаць аглядвацца на кагосці, на некага спадзівацца. Трэба самім пракладваць свой уласны светлы шлях:

Ачніесь, бедныя ратай,
Бо шчасце - будучыня kraю
У ваших жа руках!
Ідзіце ўсе, ўсе без конца
Под беларускім ясным сонцам
На беларускі шлях!

ЧАЦВЁРТАГА красавіка 2016-га пайшоў з жыцця наш вядомы старэйшы літаратуразнавец Уладзімір Казбярук. Ён пераклаў на расейскую мову "Скарб" Змітрака Бядулі. Ён жа стаў аўтарам цікавай і шмат у чым пазнавальнай прадмовы да "Выбраных твораў" класіка. Яны выйшлі ў "Беларускім кнігазборы" ў 2006 годзе. Уладзімір Міхайлавіч трапна зазнае, што з паэзіі вельмі цесна паводле свайго зместу пераплятаеца публіцыстыка Бядулі. Гэта сапраўды так. Як і вершы, пра якія я казаў вышэй, мянэ да глыбіні душы ўсхваляваў, да прыкладу, артыкул "Хрыстос вакрос!" "Паўстала к жыццю, - піша публіцыст, і наша айчына, наша Бацькаўшчына Беларусь. Больш за трыста год панавала над ёй смяртэльная ціша.

Але жыватворны дух адвечнага жыцця завітаў і над ёю. Белая Русь уваскрэсла і цвёрда стала на грунт дзяржавы на незалежнасці.

Толькі дзяржавная незалежнасць прынясе нам збавенне ад

гістарычных мук і нацыянальнага здзеку. Толькі ў пячичотах нацыянальнай культуры мы атрымаем мацымасць стаць поплеч з асвеченымі народамі З. Еўропы.

Нацыянальнасць - рэч неўмірушка, нацыянальнасць - гэта крыніца жыцця, пачатак поступу, культуры і бязмежнага развицця. Нацыянальнасць - само жыццё і яго несмяртэльнасць у межах нашага ўяўлення. Жыве нацыя - жыве і чалавечтва".

Сучасна гучыць цвёрдае слова майстра і ў артыкуле "Адносіны Беларусі да суседніх народаў". Ён знаходзіць у нашай колішнія гісторыі абрэзанне права на нашу незалежнасць, на ператварэнне мовы ў дзяржаўную. Упэўнены, "што ўсе народнасці, жывучыя цесна з намі на нашай зямлі, пойдуть нам насустроч у нашай дзяржавай будове і не будуть нам шкодзіць у нашым нацыянальным руху, бо шавінізм у нас месца не мае і мець не можа".

Наша ідэя такая, каб у нацыянальным смысле кожны народ быў сам сабою, і гэтым ён і выпаўніць свой прыродна-этычны доўг".

СТВАРАЎ Бядуля і цікавую, запамінальную, эмацыянальную прозу. Ведаючы многія такія апавяданні, як "Пяць лыжак заціркі", "На Каляды к сыну", "Туляга", "Малыя дрывескі".

Мне найбольш запомніліся два першыя. Спачатку - "пра зацірку". Вясной, калі ўсе прыпасы ўжо скончыліся, а шчаўя яшчэ няма - у вёсцы такая галадуха, што "нечым нават муху накарміць". У хаце ж сялянкі - шмат дзетак і хворы, з-за чаго не працуе, муж. Гаспадыня выенчыла ў суседа фунт (каля 460 грамаў). - Ул. Б.) муکі, і, на вялікую радасць сямейцы, зварыла на вадзе зацірку. У хаце-свята! Як толькі началі есці, завітала суседка, якую, жанчына запрасіла за стол. Дзеці з мужам - па лыжцы- другой, а яна - усе, што засталіся, пяць! І ўсе засталіся галодныя, і скончыліся радасць і шчана-

це... "Шчасце, - адзначае аўтар, - не мае сваёй асобнай меркі для ўсіх людзей на свеце, але кожны чалавек мае сваю асобную мерку да ішчасія і свой асобны погляд на самое ішчасіе".

Цяперака - пра сына. Іншая, старая, сялянка сабрала апошнія сілы і накіравала ў горад яго праведаць. Той за час, што не бачыліся, стаў адвакатам, начальнікам і не пажадаў сустрэцца. Загадаў падначаленім адправіць яе, адкупль прыехала... Гэтулькі гадоў прайшло, а мы ўсё ніяк не можам задумацца над чалавечай існасцю...

Разам з аповесцю "Салавей" (дарэчы, сучаснікі называлі Бядулю "беларускім салаём"), аўтабіографічным творам "У дрэмульчых лясах", фантастычнай аповесцю-казкай (калі не чыталі, дык чулі!) "Сярэбраная табакерка", раманам "Язэп Крушынскі" вышэйназваныя рэчы адметна ўзбагацілі нашу літаратуру, з'явіліся яе на дзейным здабыткам.

У савецкія часы, як і многім, сапраўднаму патрыёту Беларусі "давялося мяняць арыенцыры", прыстасоўвацца да новай сітуацый. Нягледзячы на яе, ён застаўся ў сваёй шматграннай творчасці верным жыццёвай прайдзе. У яго было шмат цікавых задумак і памкненняў, ды жыццё абарвалася ўсяго ў 54 гады.

ПАВОДЛЕ ўспамінаў брата, Мацвея Плаўніка, якія надрукаваны ў той жа кнізе, дзе і нататкі жонкі Купалы, у чэрвені 1941 года Змітрок знаходзіўся ў камандзіроўцы ў Хойніцкім раёне. Марыя Ісакаўна адпачывала з думкаў дзецямі ў Пухавічах, у Доме творчасці пісьменнікаў.

Брат вярнуўся ў Менск, і разам з маці пайшлі да Барысава, адтуль цягніком - у Піжму Горкаўскай вобласці. Самуіл уладкаўся ў мясцовую рэдакцыю. Праз доўгі час стала вядома, што сям'я - у вёсцы Старыя Бурасы на Саратаўшчыне. Там у'ядналіся і пашаходзілі ў Казахстан.

Далей я скарыстаўся малавядомай каму сёння інфармацыяй. За 12 кіламетраў ад Уральска, на станцыі Семігалавы Арол Бядуля выйшаў з іншымі з вагона "разміць косці". Нечаканы гудок - і ён пабег з хворымі сэрцамі да свайго месца. Паступова стаў асядаць на зямлю... Апошніе, аб чым папрасіў жонку - даць яму апошнюю папяроску. Зрабіў некалькі харacterных засцяжак і замоўкі, назаўжды...

Пахаваць ва Уральску дапамагла трупа Віцебскага коласаўскага тэатра (ён знаходзіўся там з гастролямі.- Ул. Б.) Наколькі ведаю, раней ішла гаворка пра перапахаванне класіка айчынай літаратуры на радзіме. На вялікі жаль, тады не атрымалася. Ура! уральцам, якія стварылі ў сябе выдатны Музей Змітрака Бядулі. З экспазіцыямі я знаёміўся, калі наведваў перад напісаннем гэтага артыкула Музей гісторыі беларускай літаратуры. Ура! беларусам, якія даўнінью задуму здзейснілі хоць у 21 стагоддзі.

Што тычыцца музея Пасадскай школы, то яго (паведамілі лагойскія сябры) перавялі разам з дзецямі і настаўнікамі ў суседні Крайск. У некалі квітнеючым мястэчку дажываюць свой век пенсіянеры-землякі, старая (дзякую Богу, што працуе) крама, фундамент зniшчанай хаты-пяціцэнкі Плаўнікаў, ды шыльдачка на будынку былой школы, куды прывёз нас сцюдзёна зімою інструктар райкама Зміцера...

Уладзімір Барысенка.

Аўтар з калегамі на Лагойшчыне

Доўгія каронавірусыя вакыт спынілі і да таго небагатас, культурніцкае жыццё на Дрысеншчыне, акрамя нейкіх афіцыйных святаў, што ладзіла ўлада. Але не толькі хвароба стала перашкодай гэтаму. Развіваецца і мацнее "штучная хвароба", якая актыўна спрабуе змясціць наша жыццё ў некаму патрэбныя рамкі і інструкцыі, не даючы магчымасцей і дазволу на самаарганізацію людзей, якія найлепш ведаюць пра свае патрэбы, прапануючы "адзіны рэцепт" "яе лячэння-забарону з вядомым дыягназам - гэта "палітыка".

На жаль, гэта не разумеюць тая "ідэалагічныя лекары", якія, замест шырокага дыялогу, прапануюць грамадзянам толькі ролю паслухміяных слухачоў. Дарэмна. Такая "медыцынская кампанія" толькі пашырыць раскол і створыць большыя цяжкасці ў стасунках паміж людзьмі, значна зменшыць той вялікі патэнцыял, якім валодае наша грамадства. У розных сферах.

Бяру толькі культурна-гісторычны складнік кожнага рэгіёна. Якое багацце! Якія вялікія магчымасці дае такое багацце для супольнай працы розных груп людзей: настаўнікаў, работнікаў культуры, гісторыкаў, якія прафесійна займаюцца гэтай справай, а разам даюць падставы для вялікага гонару кожнага насельніка за сваю малую Радзіму, за той куток, дзе мы жывем.

Дрысеншчына, у гэтым плане, вялікая Атлантыда, дзе цікавых знаходак і фактаў яе гісторыі хопіць не на адно пакаленне.

Пра гэта вялікі гаворку мясцовыя краязнаўцы, паэты і пісьменнікі, мастакі, якія сабраліся ў Сусветны дзень пэзіі, каб не толькі пачытаць свае творы, але аблеркаваць план культурніцкіх спраў на бягучы год, нягледзячы на абмежаваныя магчымасці з-за кавіду і іншыя "вірусы".

Антон Бубала, навуковы супрацоўнік раённага краязнаўчага музея, ініцыятар сустрэчы, знаны краязнаўца, вядомы паэт, узгадаўшы і пра надышишоўны дзень веснавога раўнадзенства, адразу сыпнану ў вершамі:

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:
231293, Лідскі р-н, в. Даўліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: naszaslowa@tut.by

БУДЗЕМ ЗАСЯВАЦЬ НАШУ НІВУ

*Aх, як сарамліва,
нясмела як крохыць вясна,
Як хрусткія ранкі яна
асцярожна гартае -
Нібы не асмеліца
кветкі рассыпаць яна,
Нібыта дазволу
на хмельныя гулі пытае.
Ды прыдзе свой час:
запалоніць сусвет салавей,
Рассыпле чаромха плясткі
на сцежцы да гаю,
I сэрца пакліча на ішасце
слязіну з-пад вей,
I вусны прашэпчуць
адвечную трауду: "Кахаю!"*

І пасыпаліся пярлінкі імёнаў з караліяў: Наталля Арсеніева, якай ў далёкім 1921 годзе пэўны час жыла ў маленечкай вёсцы Жоўніна і яе "Магутны Божа", які стаў гімнам, Ігнат Храпавіцкі, адзін верш якога "Песня Дзвіны", што перакладзены на некалькі моваў, дабыў яму сусветную славу. Але, акрамя гэтага, наш зямляк, які нарадзіўся ў Каханавічах і магілу якого знайшлі і даглядаюць сябры мясцовага клуба "Белыя вароны", быў вядомым этнографам, чалавекам, які глядзеў далёка наперад і адным з першых выступіў супраць прыгоннага права.

З нашых землякоў - Эдуард Самуіленак з Бандзеляў, што пад той жа Расіцай, Тарас Хадкевіч, імя якога носіць раённая бібліятэка, Генадзь Героднік з Асвейшчыны, маці якога не прагаласавала "ЗА", калі раскулачвалі суседзяў, і была рэпресавана, вядомы партызанскі камандзір Іван Захараў і Генадзь Капусцёнак, якія прыйшлі цяжкім дарогамі вайны і пісалі пра гэта ў сваіх творах.

У гэтым шэрагу імёнаў - Эдуард Зубрыцкі, які ўвесь час адпраўваў у раённай газете "Дзвінская праўда", выдаў некалькі паэтычных зборнікаў і даў дарогу ў мастацтва высокага слова Інзе Явіч, Івану Дзямінскаму, простаму рабочаму з будаўнічай арганізацыі, Аляксандру Мядзюту і Валянціне Мядзюту, Міхайлу Букевічу, Ірыне Багамоловай і іншым.

Новы час прыносіў новыя імёны - Мікалай Мікіценка, майстар вострага слова, Сяргей Пятроў, якога цікаўляла далёкая і некалькі міфічная гісторыя краю, Пятро Квяцінскі, доктар вясковай амбулаторыі з вёскі Каханавічы, які лячыў не толькі лекамі, але і словамі. І яго чарговая книга - якраз пра людзей з яго мясцовасці і пра незвычайнай гісторыі, якія здарыліся з тымі людзьмі, што ўбачылі ў ім не толькі доктара,

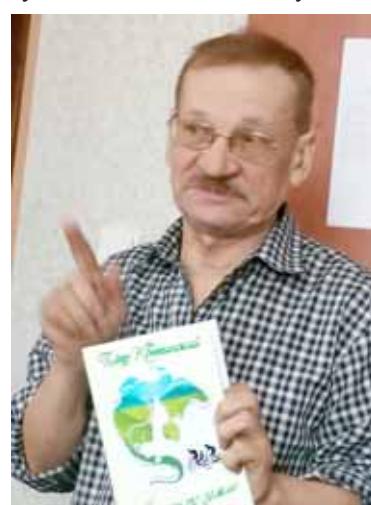
Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Эдуард Акулін, Алена Анісім, Алеся Аўласевіч, Юрась Бабіч, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслав Суднік, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў, Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

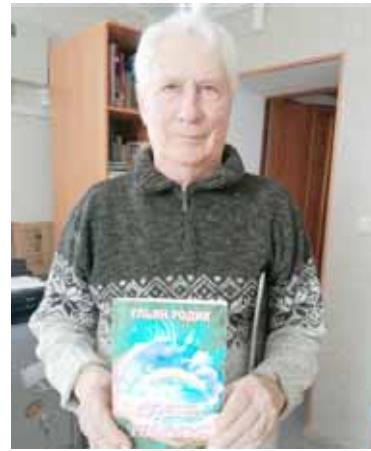
<http://nslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://tbm-mova.by/> <http://belkiosk.by/>

*Ад лулькі і да магілы.
А мова - яна знявераным
У заўтра ўзмоцніць крылы.*

Ульян Родзік, нараджэннец Асвейшчыны, таксама праэзентаўваў свой паэтычны зборнік, уступам да якога сталі радкі яго верша: *Я вельмі шаную свою Беларусь
З яе прыгажосцю лясоў і палёў.
I сэрца маё захлыненца журбой,
Калі не пачую я клёкат буслоў.*

Пра сябе кажа, што ён не адносіць сябре да паэтаў, а праста выказвае свае пачуцці праз вершаваныя радкі. Часта піша для сяброў з нагоды юбілеяў, юбілейных датай раёна, лірычныя вершы. Шыра прызнаеца, што цяжкавата пакуль пісаць на роднай мове, але ён шыра працуе над гэтым.

Пазія і проза Чаславы Петрашкевіч - шчымлівія і ўзнёслія радкі-роздум пра наша жыццё, успаміны дзяцінства, прыгажосць роднай зямлі і яе лёс, лёс роднай мовы:

*А родная - яна лагодная,
Да сэрца так ціхенька хіненца,
У чысценъкім, зрабным, гаротной,
Што мамінай змалку завеца.
А маміна - яна найзванчайшая,
Зрадні, мо' салоўку ў гай,
Крынічкай спатоліць смагу,
Каб песняй узляцець над краем.
А мова - яна, як сонейка,*

"...мы сталі донарамі Сусвету", і з гэтым нельга не пагадзіцца.

А яго вялікі артыкул у "Краязнаўчай газеце" - "І поле маё будзе засеня" - мусіць стаць пра грамай дзейнасці для ўсіх, хто вывучае гісторыю свайго краю, якая закранула лёс не толькі многіх пакаленняў нашых дзядоў і прадзедаў, але захавала і шмат таямніц для нас сёняшніх грамадзян Беларусі.

А верш Ніла Гілевіча, які прагучай напрыканцы сустрэчы, дае нам спадзянін і надзею:

За векам век плыве-цичэ,

а мы ідзэм-ідзэм - і што ж?

О, як далёка нам яичэ

да Беларусі.

Ужо нясцерп нам крыж пакут,

і мы крычым-крычым, але

не дакричаліся пакуль

да Беларусі.

А можа быць, яна міраж,

і ўсё мы трывім, бо чаму ж

не далятае голас наш

да Беларусі...

Відаць, пракляцця знак ляжыць

на нас ад роду, і таму

так цяжка шлях нам церабіць

да Беларусі.

За векам век плыве-цичэ,

а мы ідзэм-ідзэм - і што ж?

О, як далёка нам яичэ

да Беларусі.

Равуць вятраты, грымяць грамы,

пыл засціць вочы нам, і ўсё ж,

і ўсё ж мы дойдзем, дойдзем мы

да Беларусі!

А мы зараз думаем пра назыву гэтага аўяднання і плануем, пра мясцовыя сацыяльныя сеткі, аўяўць нават конкурс на лепшую назыву. Зразумела, з узнагародай для пераможцы!

P.S. Матэрыял толькі-толькі быў гатовы, а тут адказ шаноўнага Сяргея Сцяпанавіча наспеў:

*"Ох, палымая Валянціна
Васільеўна! Рады Вашаму на-
хнёнаму выгуку! Старажытная
Одрыса свае стагоддзі раста-
рыла, булькоча, Праведніца сло-
вамі-выракамі! Горкія дымы раз-
веюцца, а парасткі Вечнасці
праб'юцца ў пупышкі - і настане
роскіт не толькі галінак, а і
Кроны нашай. "На святога Пры-
ску праб'е лёд і пліска". Дабра-
вешчання! Звеставання! Гукання
ішымліва-шчодрай Вясны! Ваш
лівоніальска-цинкаўскі сусед
Сяргей.*

IWAШA ПОЛЕ БУДЗЕ ЗАСЕЯНА!"

От жа можа запаліц фіці-
лек Сяргей Сцяпанавіч, што адразу хочацца брацца за справу!!!

Валянціна Болбат,
ТБМ, Верхнядзвінск.

*Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.*

Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідской друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармаціі "Выдавецкі дом ТБМ".

Газета падпісаны да друку 19.04.2021 г. у 17.00. Замова № 783.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1200 асобнікаў.

Падпісны інಡекс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,65 руб., 3 мес.- 7,95 руб.

Кошт у розніцы: падамоўленасці.